

РОЛЯТА НА ‘SOFT LAW’ ЗА ПРАВНОТО РЕГУЛИРАНЕ НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ ТЪРГОВСКИ И ГРАЖДАНСКИ ОТНОШЕНИЯ

проф. д. ю. н. Екатерина Матеева

Summary: The Role of “Soft Law” for the Legal Regulation of International Commercial and Civil Relations

The present article examines the role and importance of ‘soft law’ sources for the regulation of international commercial and civil relations in the contemporary world. Object of study are different types of optional instruments, such like Model Laws, Principles, Uniform Rules etc. prepared by UNCITRAL, UNODROIT, ICC and other international organizations. They provide a pattern that law-makers in national governments can adopt as part of their domestic legislation on private law. These rules are not enacted as legislation and therefore not binding in nature, but they could be selected by parties as part of their contract. Under analysis are also the Principles of European Contract Law (PECL), Principles of European Tort Law (PETL), Principles of European Family Law (PEFL), Principles of European Insurance Contract Law (PEICL), as well as the Draft Common Frame of Reference (DCFR) and their importance for the future European Civil code.

Key Words: Draft Common Frame of Reference (DCFR), Model Laws, Principles of European Contract Law (PECL), Principles of European Family Law (PEFL), Principles of European Insurance Contract Law (PEICL), Principles of European Tort Law (PETL), Soft Law, Uniform Rules.

ВЪВЕДЕНИЕ

От втората половина на ХХ-ти и началото на този век, редом с класическия международноправен модел за уеднаквено регулиране на международните търговски и граждански отношения чрез универсални и регионални конвенции, при който в центъра на нормотворчеството стоят държавите – страни по сключваните и ратифицирани от тях международни договори, си пробива път един „полицентричен” модел за недържавна унификация и хармонизация чрез т. нар. **частни кодификации (soft law)** от типа на законите-модел на Комисията на ООН по международно търговско право (UNCITRAL), законите – модели, проектите и принципите, разработени от Международния институт за унификация на частното право (UNIDROIT), множеството еднообразни правила (Uniform Rules), подготвени от Международната търговска камара в Париж (ICC) и т. н. Наред с това, на фона на постепенно обособяващото се частно право на Европейския съюз през последните две десетилетия Европейският парламент имаше множество поводи да изрази подкрепата си за създаване на единен европейски Граждански кодекс (European Civil Code), първа стъпка към който станаха систематизирани по материи (най-често по гражданскоправни институти или дялове) съвкупности от „академически” формулирани правила – плод на усилията на международни екипи от високо квалифицирани юристи от университетските среди и практиката, които синтезират принципи, нормативни разрешения и правно-догматични конструкции, присъщи на правопорядъци от различните правни кръгове и са предназначени да предложат общосъюзен хармонизационен модел на частното право в обхванатите материи. Такъв характер имат разработените през последните две десетилетия *Принципи на европейското договорно право* (Principles of European Contract Law, PECL), *Принципи на европейското деликтно право* (Principles of European Tort Law, PETL), *Принципи на европейското семейно право* (Principles of European Family Law, PEFL), *Принципите на европейското застрахователно договорно право*

(Principles of European Insurance Contract Law, PEICL), както и *Проектът за Обща референтна рамка* (Draft Common Frame of Reference, CFR). В настоящия научен труд тези ненормативни източници, наричани общо „*soft law*”, се разглеждат като наченки на преход от модела на държавното правно регулиране към особен тип унифицирана автономна „саморегулация” на международния търговски и граждански обмен чрез установяване на общи разбирания за отделни правни институти и постигане на единни разрешения за сходни хипотези – резултат на „компромис” между непреодолимите чрез други правни способности различия в националните правопорядъци.

1. Условия за нарастване на ролята на *soft law*

В съвременния свят съществуват над 200 различни правопорядъци¹³⁵ на суверенни държави, религиозни общности (ислямско, индуско, юдейско и т. н. право) и обичайноправни системи¹³⁶, които носят отпечатъка на исторически наложени се особености от политическо, социално-икономическо, културно, конфесионално, народо-психологично и правно естество. Обяснението за това състояние на юридико-географска карта на света се дължи до голяма степен на *връщането към модела на „националните” държави* (т. нар. ‘*nation-states*’ model), който в средата на миналия век се прояви в резултат от извоюване на държавно-политическа независимост на редица бивши колониални държави от Азия, Африка и други части на света, а в условията на коренните политически и обществено-икономически промени в Европа от края на 80-те години на миналия век се прояви вследствие разпадането на редица държавни формации от федерален тип и образуването на тяхно място на множество самостоятелни държави (напр., бивша Югославия, бивша Чехословакия, бившия СССР и др.)¹³⁷. В резултат от тези политически процеси на юридико-географската карта на света се явиха нови национални правопорядъци, които неизбежно носят отпечатъка на правното семейство, от което са произлезли, но, същевременно, започват все повече да придобиват собствен правен облик при обновяване на законодателствата им.

В същото време в условията на глобализация текат процеси на засилено международно гражданско и търговско общуване, облекчаване на свободата на движение на стоки, услуги, капитали и лица, отпадане на редица ограничения при избора на обичайно местопребиваване, респ. на място на стопанска дейност и т. н. При тези условия националните правни различия затрудняват все повече регулирането на международния граждански и търговски обмен и налагат да се търсят пътища към преодоляване на опасността от колизии между националните правопорядъци, които претендират да уреждат частноправните отношения с международен елемент. В исторически аспект ролята на основен правен инструмент за избягване на последиците от правни колизии между националните правни системи беше отредена на ***международната унификация и хармонизация на националните уредби чрез универсални и регионални международни договори***. Без да навлизаме в голямата тема за *международната унификация* на правното регулиране, ще посочим само, че този процес протича, най-общо казано, на две основни нива – универсално (глобално) и регионално. Той се изразява в установяване на международно уеднаквени колизионни и преки частноправни разпоредби, които намират приложение в държавите - членки в

¹³⁵ По данни на HERTEL. С. *An Overview of Legal Systems*. Notarius International, 2009, № 1 - 2, p. 128.

¹³⁶ Сред държавите, в които обичайното право има значението на важен правен източник, са Ботсвана, Гана, Гамбия, Лесото, Мадагаскар, Малави, Нигер, Сенегал и др.

¹³⁷ За отраженията на тези политически процеси върху състоянието на правните системи по света вж. специално SHAW, G. *Notaries in Central Europe: Transformation as Reprofessionalisation*. Notarius International, 2004, No. 3 – 4, p. 139 et seq.

съответните международни организации, подписали, ратифицирали и обнародвали съответните международни конвенции, споразумения и т. н.¹³⁸. Що се отнася до *хармонизацията*, схваната най-общо като постигане на съизмеримо ниво на правна защита на гражданските субективни права по различните законодателства, освен въз основа на *наднационални* норми, тя може да се осъществява и на чисто национално ниво – по пътя на една неформална рецепция на чуждо право, предприета с вътрешнодържавни нормативни актове. Пример в тази насока са приетите през последните десетилетия нови граждански кодификации на Нидерландия, Квебек, Аржентина, Руската Федерация и др., които получиха наименованието „кодекси от трето поколение”, поради това, че под влияние на едни и същи чужди нормативни модели възприемат редица сходни по същество разрешения в областта на договорното право и международните търговски отношения. Тези сходства също са от естество да доведат до една „стихийна” хармонизация на частното право. В исторически план подобен феномен се е проявил и през XIX век в процеса на пряката или непряка рецепция на френските гражданска и търговска кодификации, както и в началото на XX век – при заимстването на германските частноправни кодификации в други държави.

2. Историческите корени на *soft law*

В края на XX век идеите за международна унификация на частноправното регулиране чрез сключване на класически международни договори (конвенции, споразумения и др.) започнаха да отстъпват на заден план под влияние на тенденциите към *глобализация* не само в икономическата, но и в *правната* сфера¹³⁹. Постоянното въвеждане на нови технологии в производството на стоки и услуги, в транспорта и телекомуникациите, стремителното развитие на пазарите на финансови инструменти и капитали, експанзията на мултинационални правно-организационни форми за стопанско сдружаване и всичко това – на фона на разгръщащите се неолиберални концепции за ограничаване на държавната намеса в икономиката, все повече намалява способността на отделните държави да регулират с национални нормативни актове и международни договори отношенията на глоболизиращия се пазар. Търсенето на нови пазари и стопански пространства за инвестиции на капитали води до изместване на традиционните видове международни търговски договори от нови типове икономически споразумения, основани на усложнени модели за стопанско и правно сътрудничество между страните¹⁴⁰ и синтезиращи правни конструкции и институти, характерни за правопорядъците от различни правни семейства. Глоболизиращият се пазар подготвя промени и в облика на самите участници в подлежащите на регулиране трансгранични пазарни отношения. На мястото на традиционно действащите в рамките на отделния национален правопорядък юридически лица идват т. н. транснационални корпорации, чието правно битие се „раздвоява” между положението им на юридически лица по законодателството на държавата, в която са регистрирани (по *lex loci*

¹³⁸ Подробно за значението на процеса на международна унификация на частноправното регулиране при изграждане на типологията на съвременните правопорядъци вж. АНСЕЛЪ, М. *Сравнително право и унификация права*. – В: Туманов, В. (отв. ред.), *Очерки сравнителного права*. Прогресс, Москва, 1981, с. 187 и сл.

¹³⁹ За измеренията на този процес вж. общо ГОЛЕМИНОВ, Ч. *Глобализацията и правото*. В: *Аспекти на гражданското и търговското право*. УИ „Св. Кл. Охридски”, София, 2006, с. 513 и сл.

¹⁴⁰ Вж. MARTINEK, M. *Moderne Vertragstypen*. Band I, C.H. Beck, München, 1991, pp. 2 – 32; с. а. *Интеграцията на модерните договорни типове в континенталните европейски правни системи*. – *Търговско право*, 1997, № 1, с. 1 и сл.

registrationis) – от една страна, и трансграничните измерения на тяхната стопанска дейност като структурна част от една световна икономическа група – от друга¹⁴¹.

Но и това, че през изминалия век *националното* правно регулиране отстъпваше все повече пространство на *универсалните* и *регионални международни конвенции*, се оказва недостатъчно за една по-адекватна правна регламентация на трансграничните търговски и граждански отношения в условията на разрастваща се икономическа глобализация. Недостатъчната ефективност на международно уеднаквените стълкновителни и материални норми при новите условия наложи логично търсенето на *нови, недържавни „саморегулатори“* на международния граждански и търговски обмен и логично доведе до постепенно *възкресяване на идеята за универсализма на европейското jus commune* от XII – XVIII век¹⁴², както и на *lex mercatoria*, но вече в един осъвременен вариант¹⁴³.

Известно е, че идеята за международна унификация в областта на трансграничните търговски отношения има стародавни корени, които лежат в универсализма на обичаите в морското търговско корабоплаване през античността, в установяването на уеднаквените норми на т. нар. *панаирно право* и *тържищно право* от XI век нататък, както и в създаването на специални търговски съдилища за разрешаване на спорове между търговци с различен *lex personalis (lex societatis)*¹⁴⁴. Нуждата от премахване на частноправните пречки за развитие на международната търговия, дължащи се на различия в националните закони, заедно със стремежа към по-голяма предвидимост на приложимите правила за поведение, отварят пътя към международна унификация на редица търговскоправни материи. Ранният ѝ стадий се свързва с появата на *ius mercatorum (law merchant)* като съсловно право на космополитната общност на търговците, представляващо съвкупност от търговските обичайноправни норми, които регулирали търговските отношения в пристанищата и пазарните средища на средиземноморското крайбрежие през Средновековието, независимо от отечествения закон на лицата и местосключването и местоизпълнението на договорите. С течение на времето тези правила стават обект на инкорпориране в нормите на позитивното право. Във Франция този процес започва по времето на Людовик XIV с подготовката на два ордонанса – за търговията от 1673 г. и за търговското мореплаване от 1681 г., които впоследствие стават основа на Наполеоновия Търговски кодекс от 1807. В Англия инкорпорирането на *law merchant* в общото право (*common law*) се осъществява чрез съдебните актове (прецеденти), постановени от съдията лорд Менсфилд. В Германия под натиска на движението за политическа и правна унификация (*Sollverein*) през 1834 г. бива изработен проект на Еднообразен закон за менителниците, който да замести двуцифреното число локални регламентации на менителничното право в отделните германско княжества, а през 1861 г. германската конфедерация приема Еднообразен търговски кодекс, станал по-късно основа на германския Търговски закон (*Handelsgesetzbuch*) от 1897 г. Редом със започналия процес на инкорпориране на тези уеднаквени норми в националните правопорядъци, в християнския свят се заражда идеята за създаване на *ius commune* като съвкупност от „академично“ формулирани, транснационални правни норми с универсално действие, основани на религиозната идея за справедливост, които да се прилагат еднакво на територията на всички цивилизовани (разбирай за това време – европейските) държави. Същевременно,

¹⁴¹ Вж. така ВИЛКОВА, Н. Г. *Договорно право в международном обороте*. Статут, Москва, 2004, с. 2.

¹⁴² По-подробно за значението му вж. Van DAM, С. *European Tort Law*. Oxford University Press, 2006, p. 1 et seq.

¹⁴³ Ibidem.

¹⁴⁴ Вж. SCHMITTHOFF, С. *The Unification of the Law of International Trade*. The Journal of Business Law, 1968, No. 4, pp. 105 – 107.

развитието на идеите за националния суверенитет и за правото като *национален* феномен, довеждат до постепенното заместване на *ius cottine* от национални по произход нормативни актове, които възприемат редица от неговите принципни положения като своя обща основа. Тези процеси се означават от R. David като „национално” ниво на унификацията¹⁴⁵. Паралелно с тях от средата на XIX-ти век нататък се засилва стремежът към отстраняване по законодателен път на вътредържавната пъстрота в уредбата на частноправните институти и сближаване на правните „диалекти”¹⁴⁶. Самият Савини свидетелства за вътрешната пъстрота и разпокъсаност на гражданскоправни уредби в рамките на една и съща германска държава, стигаща до там, че само на територията на гр. Бреслау (днешния полски град Вроцлав) през 1840 г. са действали едновременно пет различни системи за наследяване заедно с няколко различни по същество уредби на имуществено-брачните отношения и т.н. Прилагането на всеки от тях било ограничено в рамките на съответния съдебен район, така че спрямо обитателите на две съседни сгради, подадачи в различни съдебни райони, действал различен гражданскоправен режим в дадената материя. На територията на днешна Германия пък през първата половина на 19. век са се прилагали 59 различни закони в областта на менителничното право и т.н.¹⁴⁷

Активизирането на международната търговия в условията на процъфтяващия капиталистически стопански модел към края на XIX век обуславя по-нататъшен тласък в процеса на международна унификация, който обхваща материалноправни и стълкновителни норми, регулиращи търговски и граждански отношения с международен елемент. Основен принос за международната унификация на стълкновителните норми в областта на частноправните отношения има Паскуале Станислао Манчини (1817 – 1888 г.), който обосновава тази идея за първи път в доклад на тема „Националността като основа на правото на народите”, изнесен на 22 януари 1851 г. по случай откриването на катедрата по публично и международно частно право на университета в Торино¹⁴⁸. През 30-те години на миналия век видни учени в областта на частното право, като E. Lambert¹⁴⁹, предвидиха тенденцията към „космополитизация” на уредбата на международната търговия и изтъкнаха, че по-широкото възприемане на предварително подготвени от международни екипи типови договори (или отделни клаузи от съдържанието на договори) ще намали риска от колизии на различни правопорядъци в съответната материя и ще направи по-предвидимо уреждането на отношенията от даден вид договор. Веднага след Втората световна война, в процеса на формиране на материалното право на международната търговия на преден план излезе идеята за *типовите договори (договори-образци)*, изработени от международни търговски асоциации чрез натоварени от тях международни експертни групи, които да служат като способ за недържавна „регламентация” на международната продажба¹⁵⁰. Все по-актуален в доктрината става и въпросът за международната унификация на т. нар. *формулярно право* и неговото

¹⁴⁵ Вж. DAVID, R. *The International Unification of Private Law*. Op. cit., p. 3 et seq.

¹⁴⁶ По сполучливия израз на Л. Голдшмид, цит. по КОРЕЦКИЙ, В. *Униформизм в праве*. В: Савиньи в международном частном праве. Избранные труды. Кн. 1, с. 95.

¹⁴⁷ Цит. по КОРЕЦКИЙ, В. *Савиньи в международном частном праве*. Цит. съч., с. 84.

¹⁴⁸ Относно международната унификация на колизионните норми като средство за развитие на международното правно сътрудничество и приноса на Манчини вж. КАМЕНОВА, Цв. *Унифициране на международното частно право*. Университетско издателство „Св. Кл. Охридски”, София, 1991, с. 7 и сл., с. 21 и сл.

¹⁴⁹ Вж. LAMBERT, E. *Sources du droit compare ou soupranational, legislation uniforme et jurisprudence comparative*. Recueil d'etudes sur les sources du droit en l'honneur de Fr. Geny. Paris, Sirey, 1936, vol. 3, p. 498.

¹⁵⁰ По-подробно KHAN, Ph. *La vente commerciale internationale*. Paris, Sirey, 1961, p. 4 et seq.

значение за правното регулиране на международните търговски отношения¹⁵¹. Като способ за рационализиране на процеса на сключване на договори в съвременната търговия все по-широко място заемат договорите – бланки (формуляри), при които на гърба на документа, обективиращ типизирано формулираните клаузи от съдържанието на даден вид договор, са записани обикновено и общите условия, издадени от страната, дължаща характерната непарична престация (доставчик на стока или услуга, изпълнител, довереник) или съществена част от тях. Заслужава специално да се изтъкне, че такъв вид типови договори представляват изработен от трето лице *проект*, който е предназначен да улесни страните, сключващи договора, създавайки отнапред формулирани в готов вид договорни клаузи, които дават разрешение на типични конфликтни ситуации. Към това типизирано съдържание на договора страните могат да добавят индивидуализирано от тях съдържание относно цената, сроковете, спецификация с техническа характеристика на стоката и др., но могат и да изменят типизирано формулираните клаузи, като уговорят нещо различно от предвиденото в рамките на предоставената им свобода на договаряне, респ. автономия на волята в частноправните отношения с международен елемент¹⁵².

3. Преходът към „полицентричен” модел на недържавна унификация и хармонизиране чрез т. нар. частни кодификации в най-ново време

През последните десетилетия редом с класическия международноправен модел на унифицирано регулиране чрез универсални и регионални конвенции все по-успешно си пробива път един „полицентричен” модел на недържавна унификация *sui generis* чрез т. нар. частни кодификации. Такъв характер имат няколко групи академически разработени системи от правила:

- На първо място, това са правила от типа на законите-модели на Комисията на ООН по международно търговско право (УНСИТРАЛ, UNCITRAL), напр., Закон-модел за доставките в публичния сектор от 2011 г., Закон-модел за проектите в областта на инфраструктурата, финансирани от частни източници от 2003 г., Закон-модел за електронната търговия от 2007 г., Закон-модел за електронния подпис от 2001 г., Закон-модел за трансграничната несъстоятелност от 1997 г. със систематизация на практиката по прилагането му от 2011 г., Закон-модел за международните кредитни преводи от 1992 г., Ръководни положения относно двустранните международни търговски сделки от 1992 г., Еднообразни правила относно договорните условия за сумата, подлежаща на прихващане в случай на неизпълнение на задълженията от 1983 г., Правила относно обезпеченията по сделки от 2007 г., 2010 г., 2011 г. и много други.

- На второ място, заслужава да се споменат законите-модели, проектите и принципите, разработени от Международния институт за унификация на частното право (UNIDROIT)¹⁵³. През последните години бяха изготвени Закон-модел за

¹⁵¹ Вж. БАХИН, С. „Формулярно право” и его международно-правовая унификация. Российский ежегодник международного права, 2000, с. 74 – 100.

¹⁵² Съвременната ни частноправна доктрина на лицето на РУСЧЕВ, Ив. *Сключване на договори при общи условия – проблеми в доктрината и практиката*. Собственост и право, 2011, № 1, V, VII.1. с основание отхвърля старото гледище за нормативния характер на типовите договори.

¹⁵³ За актовете на ЮНИДРОА вж. общо EVANS, M. *L'activite de l'Institut international pour l'unification du droit prive.* – Revue de droit uniforme, 1994 – 1995, p. 2 et seq. Вж. така PERILLO, J. *Force Majeure and Hardship under the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*. Universidad Panamericana, Mexico, 1998, pp. 111 – 132, който обосновава гледището, че тази широка интерпретация на понятието „международни търговски договори” по смисъла на PICC стеснява силно кръга на договорите, които няма да попаднат в приложното поле на този източник.

държавната собственост върху неоткритите културни ценности от 2011 г., Закон-модел за лизинга от 2008 г., Типовия модел за франчайзинга от 2002 г.; Принципите за международните търговски договори от 2000 и 2004 г. (PICC); Принципите на международния граждански процес от 2004 г. и др. Принципите за международните търговски договори от 2000 г. и 2004 г. (PICC), в редакцията им от 2004 г., са утвърдени от Управителния съвет на Института за унификация на частното право и са публикувани с обстоен коментар¹⁵⁴. В приложното поле на PICC попадат всички опосредяващи търговския обмен договори, които имат международен елемент без оглед на конкретната му проявна форма – различно обичайно местопребиваване на страните, различно гражданство, различно място на дейност, различно място на сключване и на изпълнение на договора, трансграничен характер на доставката, продажбата или услугата и т. н. Прилагането на PICC не е поставено в зависимост от търговскоправното качество на страните по сделката и от квалификацията ѝ като „търговска” по смисъла на чл. 286 от ТЗ. В понятието „международен търговски договор” по смисъла на PICC се включват всякакви сделки, опосредяващи стопанския обмен, вкл. договори за инвестиции, предоставяне на концесия, на професионални услуги и др. От него *се изключват потребителските договори*, тъй като в националните правни системи те се уреждат предимно с повелителни норми, установени в защита на потребителя като социално по-слабата страна по договора. PICC могат да се прилагат и към *вътрешни* търговски договори, т. е. такива, които във всички свои елементи са свързани само с националния правопорядък на една държава. Предпоставка за това е страните по конкретния договор да са направили такъв избор и той да е допустим от нормите на вътрешното право на държавата, с която договорът е единствено свързан във всички свои елементи. Но чрез този избор не могат да се дерогират повелителните норми на правото на тази държава¹⁵⁵.

- На трето място, сред източниците на правила, определяни като soft law, следва да се посочат множеството еднообразни правила (Uniform Rules), подготвени от Международната търговска камара в Париж (МТК, ICC) и т. н. Такъв характер имат Типовият договор за международен франчайзинг (публикация на МТК № 557), Типовият договор със случаен посредник (публикация на МТК № 619), Кодексът на маркетинга и рекламата от 2011 г., Правилата за международния търговски арбитраж в сила от 1 януари 2012 г., също така разнообразни типови образци за договори и договорни клаузи, но преди всичко ИНКОТЕРМС (нова редакция 2010 г.). Тези международно уеднаквени търговски термини са се наложили като специален ненормативен източник на договорното право, който има факултативно действие и поражда регулативен ефект, когато страните по конкретното правоотношение са се позовали на тях. По същността си те представляват глобален договорен стандарт по отношение на допълнителните задължения на страните по договора за международна продажба на стоки, свързани с предаването на стоката (място и начин на предаването), разпределението на разноските за доставянето ѝ до определено място, преминаването

¹⁵⁴ Вж. *Principes relatifs aux contrats du commerce international*, UNIDROIT, Rome, 2004, Commentaire, p. 2.

¹⁵⁵ По-подробно за същността и приложното поле на PICC вж. КАМЕНОВА, Цв. *Принципите на международните търговски договори (ЮНИДРОА)*. Правна мисъл, 1996 г., № 3, с. 148 и сл.; ЗИДАРОВА, Й. *Принципите на Института за унификация на частното право относно международните търговски договори*. - Търговско право, 1997, № 5 – 6, с. 3 – 14; BONELL, M.-J. *An International Restatement of Contract Law: The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*. Kluwer, 1994; GARRO, A. *The Contribution of the UNIDROIT Principles to the Advancement of International Commercial Arbitration*. Tulane Journal of International and Comparative Law, 1995 (3), p. 93, pp. 99 – 100.

на риска, както и извършването на допълнителни правни действия във връзка с осигуряването на превоза, застраховката на стоката и т. н.¹⁵⁶.

Наред с това, на фона на постепенно обособяващото се частно право на Европейския съюз през последните две десетилетия Европейският парламент (ЕП) имаше множество поводи да изрази подкрепата си за създаване на *единен Европейски граждански кодекс (European Civil Code)*¹⁵⁷, първа стъпка към който станаха опитите за уеднаквяване на договорното право като най-податливо на унификация поради общите за европейските правни системи корени в римското облигационно право¹⁵⁸ и еднородния характер на регулираните правоотношения в общосъюзен мащаб. Работна комисия по европейско договорно право, формирана от водещи европейски учени под ръководството на проф. Оле Ландо от Търговския университет в Копенхаген, изработи т. нар. *Принципи на европейското договорно право (Principles of European Contract Law, PECL)*, които бяха публикувани през 2000 г. и 2003 г. в трите си части¹⁵⁹. Идеята, положена в основата на PECL, е те да се прилагат като общи правила на договорното право в целия ЕС за случаите, при които националното право на държава-членка не съдържа разпоредба по даден въпрос или дава незадоволително разрешение (арг. от чл. 1:101, ал. 1 и ал. 4 от PECL). По естеството си те представляват *частна кодификация* на общата част на договорното право по модела на американските **Restatements of the Law**¹⁶⁰, обхващайки сключването на договора, неговото тълкуване, институтите на

¹⁵⁶ В този смисъл за правната същност на ИНКОТЕРМС вж. по-специално ГЕРДЖИКОВ, О. *Поглед върху ИНКОТЕРМС 2010*. – Търговско и конкурентно право, 2011, № 5.

¹⁵⁷ За развитието на идеята вж. HONDIUS, E. *Towards a European Civil Code General Introduction*. In: Hartkamp, A. et al. (Eds.), *Towards a European Civil Code*. Kluwer, Dordrecht/Boston /London, 1994, p. 1 et seq.

¹⁵⁸ Вж. ZIMMERMANN, R. *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford University Press, 1990, p. 25 et seq.; ZIMMERMANN, R. *Roman Law and European Legal Unity*. In: Hartkamp, A. et al. (Eds.), *Towards a European Civil Code*. Kluwer, Dordrecht/Boston /London, 1994, p. 65 et seq.

¹⁵⁹ Вж. *Principles of European Contract Law, Parts I, II (2000), Part III (2003)*, LANDO, O./ BEALE, H., (Eds.), Kluwer Law International. В превод на български език PECL са публикувани в Сборника Закон за задълженията и договорите. Поредица джобни издания. Съставителство, превод и анотации ТАКОВ, Кр. 7-мо издание, Сиби, С., 2010 г., с. 245 и сл. За тях вж. HARTKAMP, A. *Principles of Contract Law*. In: Hartkamp, A. et al. (Eds.), *Towards a European Civil Code*. Kluwer, Dordrecht/Boston /London, 1994, p. 37 et seq.; ТАКОВ, Кр. *Принципи на Европейското договорно право (Principles of European Contract Law)*. – Търговско право, 2005, № 1, с. 5 – 85.

¹⁶⁰ Постоянното усложняване и увеличаване на числеността на съдебните прецеденти в САЩ поражда остра нужда от систематизация на нормите на американското общо право, чийто израз става започналата през първата половина на ХХ в. работа по подготовката на многотомното издание **“Restatement of the Law”** („Повторно и обновено изложение на правото“). По естеството си то представлява *частна систематизация* на нормите на американското общо право по отрасли и институти на частното право (договорно право, представителство, деликти, собственост, обезпечения, тръстове, стълкновения на закони и т. н.), съставена по инициатива на Американския институт по право (American Law Institute) от водещи в съответните правни области американски теоретици и експерти от практиката. Целта на това изключително авторитетно издание е да представи актуалното състояние на действащата уредба на съответния институт съобразно съдебната практика в различните щати, като в случай на разминаване в практиката се посочва на кое от решенията следва да се даде предпочитание според съставителите. От гледна точка на вътрешната си структура и правна техника на систематизация и формулиране на правилата изложението в “Restatements” наподобява външно донякъде на една гражданска кодификация от континентален европейски тип, макар, сама по себе си, тази систематизация да *няма нормативен характер*. В допълнителна серия, озаглавена “Restatements in the Courts”, се посочват съдебни решения, в които решаващият състав се е позовал на този източник или е възприел негови постановки по същество. В серията “State Annotations” се дава систематизирана справка за степента, в която положенията в “Restatements” се възприемат в практиката на гражданските съдилища в отделните щати. Тези качества на “Restatements” дават основание те да бъдат наричани в литературата «съвременните Дигести», тъй като те се използват като най-авторитетен доктринален източник в съвременната юриспруденция на

изпълнението и неизпълнението, както и правните средства за защита на кредитора в случай на неизпълнение. Наред с това, Принципите на европейското договорно право обхващат и редица институти на общата част на гражданското право, като материите на едностранните сделки, представителството, унищожаемостта на сделките, някои от основанията за нищожност на сделките (противоречие със закона и правилата на морала), погасителната давност, сроковете и модалитетите на волеизявленията.

Еднотипна с PECL частна кодификация представляват и *Принципите на европейското деликтно право* (Principles of European Tort Law, PETL), представени на 23 ноември 2005 г. на нарочна конференция, организирана от Британския институт по международно и сравнително право (British Institute of International and Comparative Law)¹⁶¹. Тези принципи са изработени в резултат от обединените усилия на членовете на Европейската група по деликтно право (European Group on Tort Law), включваща представители от академичните среди на 15 европейски държави (Норвегия, Полша, Италия, Белгия, България, Гърция, Швеция, Нидерландия, Австрия, Германия, Испания, Обединеното кралство, Чехия, Дания, Швейцария), САЩ, Израел и Южноафриканската република¹⁶². Предназначението им е да послужат като базов хармонизационен модел за скъсяване на „дистанцията“ между разнообразните уредби на отговорността от непозволено увреждане по националните законодателства от различните правни семейства, представени в Европа¹⁶³. Чрез тяхното извеждане като обща, идейно-правна основа на деликтното право на съвременните държави се търси този еднообразен, общоевропейски типов модел, който може да бъде възприет в бъдещия Европейски ГК¹⁶⁴. Структурирани в шест части, разделени на глави и раздели, Принципите на европейското деликтно право предлагат типов модел за уредба на фактическия състав на генералния деликт¹⁶⁵ (чл. 1:101 – 3:106 от PETL), както и на отделните състави на непозволено увреждане (отговорност за вреди, причинени от недееспособни – чл. 6:101 от PETL, отговорност на възложителя на работа за вреди, причинени от изпълнителя – чл. 6:102 от PETL, отговорност за вреди, причинени от упражняване на предприемаческа дейност – чл. 4:202 от PETL¹⁶⁶ и др.)¹⁶⁷. В отклонение от традиционния за романските законодателства принцип за вината като основание за

САЩ. По-подробно за общата характеристика на “Restatements” вж. ZWEIGERT, K., H., KÖTZ. *Einführung in die Rechtsvergleichung*. 3. Aufl., Tübingen, 1996, S. 246 – 247; ДАВИД, Р., К., ЖОФФРЕ-СПИНОЗИ. *Основные правовые системы современности*. Международные отношения, Москва, 1999, с. 296 – 297.

¹⁶¹ Вж. European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law. Text and Commentary*. Springer Wien-New York, 2005, New Ed. 2009.

¹⁶² Инициативата за създаването ѝ е на проф. *Jaap Spier*, професор по гражданско и сравнително право в университета в Инсбрук, който през 1992 г. започва академична дискусия за сравнителноправните аспекти на института на непозволеното увреждане и търсенето на пътища за намаляване на различията между националните правни уредби в Европа. Вж. по-подробно КОЧН, В. *The “Principles of European Tort Law”*. ERA – FORUM 2000, Vol. 8, No. 1, pp. 107 – 124; KOZIOL, H. *Die “Principles of European Tort Law” der “European Group on Tort Law”*. *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht* 2004, No. 2, S. 234-259.

¹⁶³ Подробен сравнителноправен преглед на различията в националните уредби на деликтната отговорност в държави от различните правни семейства вж. у Van DAM, C. *European Tort law*. Oxford University Press, 2006, pp. 15 – 140; вж. също ТАСЕВ, С. *Деликтна отговорност*. Сиела, София, 2009, с. 11 – 18.

¹⁶⁴ Вж. подробно MAGNUS, U. *Ein einheitliches Deliktsrecht für Europa*. In: Keininger/Reimen (Hrsg.), *Privat – und Wirtschaftsrecht im Zeichen der Europäischen Integration*, Tübingen, 2004, pp. 141 – 162.

¹⁶⁵ Вж. ГОЛЕВА, П. *Деликтно право*. Фенея, София, 2007, с. 14 и сл.; ТАСЕВ, С. *Деликтна отговорност*. Цит. съч., с. 19 и сл.

¹⁶⁶ Вж. КОЧН, В. *The Experiences in National Legal Systems and the Perspectives of EU Tort Law*. In: Reiner Schulze (Ed.), *Compensation of Private Losses. The Evolution of Torts in European Business Law*. Sellier, Munich, 2011, pp. 19 – 37.

¹⁶⁷ В новата редакция на PETL от 2009 г. е включена и уредба на отговорността на държавата за вреди.

отговорност от непозволено увреждане¹⁶⁸ (арг. от чл. 1382 – 1383 от френския ГК; вж. и чл. 45 от ЗЗД; срв. с чл. 4:101 от PECTL¹⁶⁹) и в духа на модерните тенденции към разширяване на приложното поле на безвиновната отговорност (*strict liability*) в уредбата на деликтната отговорност¹⁷⁰, разпоредбите на чл. 5:101-5-102 от PECTL уреждат обективна (безвиновна) отговорност от непозволено увреждане, причинено при извършване на т.н. извънредно опасни дейности (*abnormally dangerous activities*)¹⁷¹. Предлага се въвеждането на общ, субсидиарно приложим състав на *обективната отговорност*, според който лице, упражняващо извънредно опасна дейност, отговаря без оглед на вината за онези вреди, които са били причинени от тази дейност и са присъщи (характерни) за произтичащия от такава дейност риск (чл. 5:101, ал. 1 от PECTL)¹⁷². Понятието „извънредно опасна дейност” се характеризира с два кумулативно посочени, конститутивни признака: упражняването на дейността да създава предвидим и най- изразен (значителен) риск от причиняване на вреди, въпреки че извършването ѝ е било обезпечено с полагането на цялата дължимата грижа; **и** тя да не представлява дейност, която се извършва обикновено, от всеки¹⁷³ (арг. от чл. 5:101, ал. 2 от PECTL). Признакът „най-изразен (значителен) риск от увреждане¹⁷⁴” се преценява с оглед на степента на сериозност на вредите или на вероятността от увреждане (чл. 5:101, ал. 3 от PECTL¹⁷⁵). За да отчете националните правни традиции на различните държави в областта на стриктната отговорност от непозволено увреждане¹⁷⁶, разпоредбата на чл.

¹⁶⁸ Според този принцип увреденото лице няма право на обезщетение за вредите, ако те са причинени от случайно събитие (*casus fortuitus*) или от непреодолима сила (*vis major*). Вж. КАЛАЙДЖИЕВ, А. *Облигационно право. Обща част*. 5 изд. Сиби, София, 2010, с. 418 и сл.

¹⁶⁹ Според посочената разпоредба, лице, което умишлено или по небрежност наруши изисквания се стандарт (мащаб) за дължимата грижа, отговаря за виновното си поведение. (A person is liable on the basis of fault for intentional or negligent violation of the required standard of conduct). Изискваният се стандарт (мащаб) на дължимата грижа се определя съобразно поведението на едно разумно лице при съществуващите обстоятелства и зависи по-специално от естеството и стойността на защитения интерес, който е засегнат, от степента на опасност на дейността, от вещината, която се очаква да проявява лицето, когато я осъществява, от предвидимостта на вредата, от близостта или особените отношения между засегнатите лица, както и от наличието на възможност за предотвратяване на увреждането или за алтернативно поведение, респ. от разходите тях (арг. от чл. 4:102, ал. 1 от PECTL). Ако от лицето, заради неговата възраст, душевно или физическо увреждане или поради други обстоятелства не може да се очаква да отговори на този стандарт за дължимата грижа, той може да бъде съответно снижен (чл. 4:102, ал. 2 от PECTL). При определянето на стандарта (мащаба) на дължимата грижа се вземат пред вид повелите или забраните за определено поведение (чл. 4:102, ал. 3 от PECTL).

¹⁷⁰ Вж. ГОЛЕВА, П. *Деликтно право*. Цит. съч., с. 20 и сл. Както изтъква авторката, през XX век започва да се установява тенденцията към разширяване на приложното поле на безвиновната (стриктна) деликтна отговорност за вреди от МПС, от дефектни стоки, за вреди, причинени на околната среда и др. Появата на много рискови дейности, при които знанията, опитът и вниманието трябва да са на изключителна висота, за да се предотврати увреждането на обслужваните лица, води до въвеждане на обективна, гаранционно-обезпечителна отговорност за лицата, извършващи такива дейности - източник на повишена опасност. Като пример авторката сочи най-новите развития в германското, английското и японското деликтно право. Относно развитието на законодателството и съдебната практика във Франция и Белгия по въпросите на деликтната отговорност за увреждане от дейности - източник на повишена опасност, вж. ЛЕЖЕ, Р. *Великие правовые системы современности: сравнительно-правовой подход* (превод от френски), 2-ое переработанное издание. Wolters Kluwer, Москва, 2010, с. 279 и сл.

¹⁷¹ За тази уредба вж. най-подробно Van DAM, C. *European Tort law*. Op. cit., p. 255 et seq.; KOCH, B. *The Work of the “European Group on Tort Law”*. The Case of Strict Liability, http://www.indret.com/pdf/129_en.pdf.

¹⁷² A person who carries on an abnormally dangerous activity is strictly liable for damage characteristic to the risk presented by the activity and resulting from it.

¹⁷³ “... and it is not a matter of common usage”.

¹⁷⁴ “A highly significant risk of damage”.

¹⁷⁵ A risk of damage may be significant having regard to the seriousness or the likelihood of damage.

¹⁷⁶ Вж. по-подробно ГОЛЕВА, П. *Деликтно право*. Цит. съч., с. 21 и сл.

5:101, ал. 4 PETL предвижда, че правилата за безвиновната (стриктната) отговорност по чл. 5:101, ал. 1 – 3 от PETL не се разпростират по отношение на вредите от такива дейности, които по силата на специални правни норми, съдържащи се в PETL, в международен договор или в национално законодателство на отделна държава, са подчинени на правилата на обективната отговорност за вреди. В същия дух разпоредбите на чл. 5:102 от PETL оставят правно „пространство“ за националните законодателства да предвидят и други състави на обективна отговорност за вреди от опасни дейности, макар последните да не попадат под понятието за „извънредно опасна дейност“. Съставителите на PETL дават ясен израз на тенденцията към разширяване на приложното поле на обективната (безвиновна) отговорност от непозволено увреждане в европейското деликтно право. Тя е закрепена чрез възможността за обосноваване на безвиновна отговорност по аналогия и за други източници на съизмерим по интензитет риск от непозволено увреждане, стига в националните законодателства да не е предвидено нещо друго (арг. от чл. 5:102 от PETL)¹⁷⁷.

През 2001 г. международна експертна група от учени в областта на семейното право от редица държави-членки на ЕС, както и Норвегия, Швейцария и Руската Федерация започна подготовката на *Принципи на европейското семейно право* (Principles of European Family Law, PEFL), чиято цел е да служи като обща догматична основа за хармонизацията на националните семейноправни уредби на европейските държави¹⁷⁸. Общата идейна основа на тези правила са принципите за равенство и недискриминация, възприети в актовете на Съвета на Европа, Съда на ЕС и Европейския съд по правата на човека¹⁷⁹. В предметно отношение Принципите на европейското семейно право обхващат три групи материи: (а) развода и издръжката между бивши съпрузи; (б) т. нар. родителска отговорност (parental responsibilities), която обхваща родителските права и задължения, и (в) различните форми на фактическо съпружеско съжителство (cohabitation)¹⁸⁰. Принципите относно развода и издръжката между бивши съпрузи (Principles regarding Divorce and Maintenance between Former Spouses), публикувани за първи път през декември 2004 г., са насочени към „дедраматизирането“ (dédramatisation) на развода, без това да води до накърняване на интересите на родените или осиновени деца от брака и без засягане на правата на социално по-слабия брачен партньор. Акцентът се поставя върху насърчаването на развода по взаимно съгласие (consensual divorce), респ. върху засилване на договорния елемент в бракоразводния процес и стесняване на приложението на развода по исков ред (unilateral divorce). Възприема се идеята, при липса на взаимно съгласие на съпрузите за развод, разводът да се допуска по искане на единия от тях с изтичане на 1-годишен срок на доказана пред съда фактическа раздяла, без да се налага да се изследва състоянието на брачната връзка, респ. без да трябва да се установява дали бракът е дълбоко и непоправимо разточен. Казаното означава, че в интерес на съпрузите и децата се изоставя дълбокото и непоправимо разстройство на брака като основание за допускане на развода. Утвърждава се принципът, че съдът се произнася относно личните и имуществени последици от развода в отношенията между бившите съпрузи и тях и децата само при липса на споразумение между съпрузите по тези въпроси. В областта на т.н. родителска отговорност акцентът е поставен върху формулиране на критериите за отчитане на

¹⁷⁷ Вж. KOCH, B., H., KOZIOL (Eds.). *Unification of Tort Law: Strict Liability*. Kluwer Law International, The Hague, London, 2001, p. 5 et seq.; Van DAM, C. *European Tort law*. Op. cit., p. 255 et seq.

¹⁷⁸ Вж. BOELE-WOELKI, K. *The Principles of European Family Law: Its Aims and Prospects*. Utrecht Law Review 2005, Vol. 1 Issue 2, pp. 160 – 168.

¹⁷⁹ Вж. MCGLYNN, C. *Challenging the European Harmonisation of Family Law: Perspectives on 'the Family'*. In: Boele-Woelki, K., (Ed.), *Perspectives for the Unification and Harmonisation of Family Law in Europe*. WoltersKluwer, 2003, pp. 219 – 238.

¹⁸⁰ BOELE-WOELKI, K. *The Principles of European Family Law: Its Aims and Prospects*. Op. cit., p. 163.

„най-добрия интерес на детето”, като в това понятие се включват чувствата и желанията на детето, неговите физически, психически и емоционални потребности; възраст, пол, минало и други индивидуални характеристики; способността на родителите да се грижат за детето и да гарантират опазването на неговите права; последиците, които ще настъпят за детето вследствие на промяната в семейната среда след развода или раздялата на родителите му и т. н.

През месец септември 2009 г. беше публикуван и един следващ образец на *soft law* – този път в областта на европейското застрахователно договорно право. *Принципите на европейското застрахователно договорно право* (Principles of European Insurance Contract Law, PEICL) се явиха като резултат от 10-годишните усилия на работна група от учени и експерти в областта на застрахователното право, наречена “Restatement of European Insurance Contract Law Project Group”. Тези принципи бяха определени в доктрината като „оптативен инструмент” (optional instrument) на договорното право в областта на застраховането, доколкото тяхното приложение към конкретното застрахователно правоотношение зависи изцяло и само от волята на страните по него¹⁸¹. Волеизявлението на страните за прилагане на тези принципи в рамките на свободата им на договаряне може да бъде направено чрез един от двата модела: ‘opt-in’, при който страните изрично трябва да предвидят, че сключвания помежду им договор е подчинен на принципите, или ‘opt-out’, при който те изрично трябва да изключат тяхното приложение към договора. В структурно отношение принципите предлагат общи правила на застрахователното договорно право, които се прилагат към всички видове застраховки, с изключение на презастрахователните договори (арг. от чл. 1:101 от PEICL). Обхванати са всички видове застрахователни рискове, освен ако страните изрично изключат прилагането на правилата за някои от тях към конкретния застрахователен договор (арг. от чл. 1:103, § 2 от PEICL). Извън предметното приложно поле на Принципите на европейското застрахователно договорно право стоят задълженията на застрахователните посредници¹⁸². За неуредените от Принципите на европейското застрахователно договорно право въпроси на договорното право е предвидено субсидиарно приложение да намират Принципите на европейското договорно право PECL (чл. 1:105, § 2 от PEICL). Прави впечатление, че съставителите Принципите на европейското застрахователно договорно право са се стремили към това, да инкорпорират в тях и общностните достижения в областта на договорното застрахователно право на ЕС (*insurance acquis communautaire*), като включат редица положения от директивите в областта на защитата на потребителите (напр., Директива 2002/65/ЕО на ЕП и на Съвета от 23.09.2002 г. относно дистанционната търговия на потребителски финансови услуги; Директива 2005/29/ЕО на ЕП и на Съвета от 11.05.2005 относно нелоялните търговски практики от страна на търговци към потребители на вътрешния пазар; Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5.04.1993 г. относно неравноправните клаузи в потребителските договори и др.). За да се гарантира изпълнението на предназначението на Принципите на европейското застрахователно договорно право като оптативен инструмент, е предвидено, че щом бъдат избрани от страните като „приложимо право”, те стават задължителни за тях в своята цялост и изключват както приложението на императивните правила на съответното национално законодателство, така и всяка възможност на страните да се отклоняват от техните предписания. Съгласно чл. 1:103, § 1 от PEICL в този случай Принципите на европейското застрахователно договорно право стават ‘absolutely

¹⁸¹ Така LAKHAN, M., H., HEISS. *An Optional Instrument for European Insurance Contract Law*. Merkoijus 2010, Vol. 27, Issue 71, p. 5.

¹⁸² За тях вж. Директива 2002/92/ЕО на ЕП и на Съвета от 9.12.2002 г. относно застрахователното посредничество.

mandatory' (абсолютно задължителни). Тук следва да се уточни, че според първоначалното намерение на съставителите разпоредбата на чл. 1:103, § 1 от PEICL трябваше да посочи изчерпателно правилата, които добиват такава „абсолютна задължителност“, но на този етап още няма съгласие по техния брой и съдържание. Като цяло „абсолютно задължителен характер“ би трябвало да имат тези правила, които са установени в защита на застрахования, на третото ползващо се лице, на правоимащия по застрахователната полица. Останалите правила от Принципите имат характер на „полу-задължителни“ ('semi-mandatory'), доколкото съставителите са им придали поначало диспозитивен характер. Тези изводи следват от разпоредбата на чл. 1:103, § 2 от PEICL, според която страните могат да уговорят нещо различно в отклонение от останалите правила на PEICL, доколкото тяхното дерогиране няма да увреди страната по договора, застрахованото лице или третото ползващо се лице. С цел да се осигури еднообразно тълкуване и прилагане на правилата, съдържащи се в Принципите на европейското застрахователно договорно право, разпоредбата на чл. 1:104 извежда основни критерии, от които следва да се ръководят правоприлагащите органи на отделните държави при тяхното тълкуване и прилагане. В този смисъл се изхожда от принципа за автономното тълкуване на тези правила.

Практическите трудности, свързани с преодоляване на националните правни различия, предопределиха на този етап отказа на Европейската комисия от приемане на един унифициращ и юридически обвързващ акт с наднационална нормативна сила и пряк регулативен ефект и насочиха усилията към създаване на т. нар. *Обща референтна рамка (Common Frame of Reference, CFR)*, която да служи като ориентир за по-нататъшното развитие на общностното право в областта на договорните институти. В отговор на призива на Съвета, съдържащ се в неговата Стокхолмска програма, Комисията възложи тази задача на отделни работни групи – експертна група за подготовка на бъдещ Европейски граждански кодекс (т. нар. *Study Group on a European Civil Code*), групата за изследване на достиженията в областта на частното право на Европейския съюз ('*Acquis Group*'), чиято задача беше да разработи т.н. *Acquis Principles*; група (*Study Group*) със задача да разработи принципите на европейското право (*Principles of European Law*) и др.¹⁸³ През 2009 г. експертната група за подготовка на бъдещ Европейски граждански кодекс и групата за изследване на достиженията в областта на частното право на Европейския съюз публикуваха окончателната редакция на Проекта за общата референтна рамка (DCFR), съдържащ принципи, дефиниции и Закон-модел за европейското частно право. Една от целите на този проект е да служи като основа за изработване на обща правно-политическа референтна рамка на европейското частно право, идеята за която беше лансирана в План за действие на Европейската комисия за едно по-съгласувано европейско договорно право от месец февруари 2003 г. [вж. COM (2003) final, OJ C 63/1]¹⁸⁴. Според съставителите си, проектът за обща референтна рамка дава нова, по-солидна основа за изграждане на единно понятие за европейското частно право; той е предназначен да подпомага взаимното разбиране между представителите на различните национални правни системи в ЕС и да насърчава дебата за развитието на частноправната уредба в общността¹⁸⁵. Наред с това, проектът за Общата референтна рамка заедно със

¹⁸³ Вж. Von BAR, Ch., E., CLIVE, H., SCHULTE-NÖLKE. et al. (Eds.). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Outline Edition, prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier European Law Publishers, Munich, 2009 (цитира се по-нататък като DCFR).

¹⁸⁴ По-подробно за историята, задачите и съдържанието на този проект вж. DCFR, Von BAR, Ch., E., CLIVE, H., SCHULTE-NÖLKE et al. (Eds.), Op. cit., p. 3 et seq., 7 et seq.; Фон БАР, Кр. *Академичната Обща референтна рамка*. Търговско право, 2007, № 5 – 6.

¹⁸⁵ Така DCFR, Op. cit., p. 7.

заложените в основата му Принципи на европейското договорно право са замислени като източник на правни модели за единни разрешения на сходни частноправни спорове и с оглед на това - като концептуална основа за едно възможно сближаване на гражданското правораздаване в държавите-членки¹⁸⁶. Най-сетне, този проект отразява посоките за реформи в частноправното законодателство както на национално, така и на наднационално, общосъюзно равнище в рамките на ЕС. С това този проект ще допринесе в крайна сметка за хармонизацията и неформалната «европеизация» на частното право на държавите-членки¹⁸⁷.

4. Опит за оценка

Общото, което сплотява всички тези разнообразни по предмет актове е, че по естеството си те представляват систематизирани по материи (най-често по гражданскоправни институти или дялове) *съвкупности от „академически“ формулирани правила*¹⁸⁸ – плод на усилията на международни екипи от високо квалифицирани юристи от университетските среди и практиката, които синтезират принципи, нормативни разрешения и правно-догматични конструкции, присъщи на правопорядъци от *различните* правни кръгове и предназначени да предложат наднационален хармонизационен модел на частното право в обхванатите материи. В тях си дават среща правни институти, принципи, юридически конструкции, традиции и модели на правно мислене, характерни за различните правни семейства в съвременния свят. В момента тече интензивен международен обмен и синтез на правни идеи и правни „стилове“, на които традиционната компаративистика от ХХ век винаги е признавала различна типологична принадлежност, т. е. досега ги е причислявала към различни правни семейства¹⁸⁹. Вярно е, че на този етап посочените частни кодификации имат характер на *soft law* („меко“ право), т. е. на правила за поведение, които могат да намерят приложение само доколкото страните по сключваните договори изрично препратят към тях в рамките на допустимата според съответните национални правопорядъци автономия на волята. Но далечният замисъл на съставителите на тези частни кодификации е те да надхвърлят битието си на „оптативни правила“ и да поемат с времето функциите на обща догматична платформа за сближаване на юриспруденцията и правоприлагането в различните правни семейства, надскачайки различията в позитивноправната уредба по националните закондателства¹⁹⁰.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

¹⁸⁶ Така DCFR, Op. cit., p. 8.

¹⁸⁷ Така DCFR, Op. cit., p. 8-9.

¹⁸⁸ По повод на Принципите на европейското договорно право ТАКОВ, Кр. *Принципи на Европейското договорно право (Principles of European Contract Law)*. Цит. съч., с. 236 подчертава специално, че те не са нормативен акт, тъй като зад тях не стои държавен суверенитет, който да ги е създал или потвърдил. Също така те нямат характер на първичен или производен източник на правото на ЕС, нито на международен договор, защото няма държава, която да ги е приела, да се е присъединила към тях и да ги е ратифицирала, а и самите Принципи не предвиждат подобен механизъм за придобиване на нормативна сила.

¹⁸⁹ Както с основание отбелязва ТАКОВ, Кр. *Принципи на Европейското договорно право*. Цит. съч., с. 236, Принципите на европейското договорно право са резултат от смесване на множество „правни раси“, а не са „чистопородна“ инцестна селекция от разрешения на „най-добра“ правна система.

¹⁹⁰ В този дух вж. подробно MÜLLER-GRAFF, P. *Private Law Unification by Means other than Codification*. In: Hartkamp, A. et al. (Eds.), *Towards a European Civil Code*. Kluwer, Dordrecht/Boston /London, 1994, p. 19 et seq.

Може да се заключи с констатацията, че се забелязват наченки на преход от модела на държавното правно регулиране към особен тип унифицирана автономна „саморегулация“ на международния търговски и граждански обмен¹⁹¹ чрез установяване на общи разбирания за отделни правни институти и постигане на единни разрешения за сходни хипотези – резултат на „компромис“ между непреодолимите чрез други правни способности различия в националните правопорядъци.

проф. д. ю. н. Екатерина Матеева е щатен преподавател в Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и департамент „Право“ на Нов български университет, E-mail: mateeva_e@mail.bg

¹⁹¹ За тези тенденции вж. ВИЛКОВА, Н. Г. *Договорно право в международном обороте*. Цит. съч., с. 3 и сл.